Joost Groeneveld

Onafhankelijkheid en fatsoen

Op 3 mei ontving ik een exemplaar van de dissertatie van Chris Knoops. Hij zal op 2 juni 2010 promoveren op verslaggevingstheorieën. De ondertitel zal sommigen ten onrechte kunnen afschrikken: Een wetenschapsfilosofische benadering. Ook voor hen zijn 11 stellingen bijgevoegd. De kortste is nummer XI: 'Onafhankelijkheid is een fictie'. Nu moet je met stellingen bij dissertaties oppassen. Soms zijn zij grappig bedoeld. Maar dat is hier denk ik niet het geval.

Het is nogal wat, dat een ervaren geleerde juist bij zijn proefschrift over verslaggeving vaststelt dat onafhankelijkheid niet in werkelijkheid bestaat. In de Verordening Gedragscode van het NIVRA is onafhankelijkheid een staand begrip. Toch heeft Knoops natuurlijk gelijk. Onafhankelijkheid is een ideaal-typisch begrip. Maar hoe is het wanneer je toch wat praktisch wordt? Bij onafhankelijkheid gaat het om gezagsrelaties: geen onderworpenheid of ondergeschiktheid. Als zij al bestaan, mogen zij geen invloed hebben op het oordeel of op het handelen. Relaties mogen niet de vrijheid beperken om tot een zelfstandig oordeel te komen. Dat is wel eens veel gevraagd. Klokkenluiders brengen die moed wel eens op. Vaak loopt het niet goed met hen af.

Onafhankelijkheid staat dus tegenover gezagsrelaties. Maar afhankelijkheid is niet alleen bepaald door de relevantie van gezagsrelaties. Daarmee wint de stelling van Knoops aan gezag. In het maatschappelijk verkeer kennen we allemaal onze afhankelijkheden. Alleen een Einzelgänger zou van mensen onafhankelijk kunnen zijn: een kluizenaar die wegvlucht voor contact met anderen.

Hoewel onafhankelijkheid volgens Knoops een fictie is, geldt zij wel als norm voor de financieel directeur die hij in zijn stelling IX noemt: 'Teneinde resultaatsturing in te perken dient de beloning van de financieel directeur onafhankelijk te zijn van het behaalde resultaat'. Maar daar gaat het niet om een gezagsrelatie: wel om een verleiding. Onafhankelijk is degene die zich onttrekt aan gezagsrelaties en die de verleiding weerstaat. Ik herinner me dat bij Philips destijds het hoofd van de accountantsdienst nooit lid van de Raad van Bestuur zou kunnen worden. Dat was dus geen verleiding. De mogelijkheid van dat vooruitzicht zou hem te afhankelijk maken voor zijn positie als intern accountant. Die tijd lijkt voorbij. Wordt onafhankelijkheid inmiddels minder strikt genomen? Onafhankelijkheid impliceert dus ook fatsoen. Dus integriteit. Als onafhankelijkheid niet bestaat, zou het dus ook aan ontbrekende integriteit kunnen liggen. In de gedragscode van het NIVRA komt de eer van de stand niet meer terug. Zou het met die integriteit dan minder zijn geworden? We mogen niet vergeten dat accountancy een commercieel beroep is geworden. Met de verleidingen van omzet en winst en de daarbij horende optimalisering van het risicoprofiel. Dat zou een naargeestige conclusie zijn. Of wordt onafhankelijkheid anders gedefinieerd? In stelling IX gaat het bij Knoops om een bepaalde onafhankelijkheid. Ook die is niet eenvoudig, maar de bestaansmogelijkheid is in principe groter. De onafhankelijkheid is van geval tot geval bepaald door bepaalde relaties en bepaalde verleidingen. En Knoops noemt er één. Wie zegt dat het niet zou helpen? Of gaan we anders om met onafhankelijkheid? Misschien meten we minder aan de voorkant (geen gezagsrelaties; geen verleidingen) en meer aan de achterkant. Dat is onafhankelijkheid van geest. Die is nauwelijks te meten. Er moet op worden vertrouwd. Als kwalijke gevolgen uitblijven, is iemand kennelijk voldoende onafhankelijk geweest. Of er waren geen bedreigingen, in welk geval onafhankelijkheid niet van belang is. De moeilijkheid is dat niet meteen hoeft te blijken of er kwalijke gevolgen waren. Dat kan soms pas na jaren blijken. Het kalf was verdronken, maar dat wisten we nog niet. Daarvan uitgaande, lonkt de schijn van onafhankelijkheid. Onafhankelijkheid is een verleiding op zich. Wie noemt zich niet onafhankelijk? Rechters kunnen worden gewraakt. Over accountants wordt geklaagd.

Het is heerlijk om onafhankelijk te worden geacht, maar er moet een prijs worden betaald. Vrijheid is kostbaar, omdat zij veel kost. Profijtelijke aanbiedingen moeten worden afgeslagen; bepaalde productcombinaties zijn niet aanvaardbaar. Bepaalde dominanties moeten worden vermeden. En deskundigheid (kennis en ervaring) moet worden verworven en onderhouden. De verleiding ontstaat om ook de dingen ter hand te nemen waarvoor in concurrentie met gespecialiseerde derden misschien nog niet voldoende deskundigheid is verworven. Fatsoen vereist dat dit wordt erkend. An

Joost Groeneveld RA RV, directeur Wingman Business Valuators BV, Breda